Marksizm Niçin Hâlâ Popüler?

Atilla Yayla
Prof. Dr. | Plato Meslek Yüksek Okulu Müdürü

Liberal Düşünce, Yıl 16, Sayı 61-62, Kış-Bahar 2011, s. 7 - 22

Entelektüel dünyada cevaplanması gereken çok önemli bir soru var. Bu soru Marksizm'le ilgili ve ısrarla ihmal edilmekte, görmezden gelinmekte; hatta, onun dile getirilmesine yönelik çabalar bazen doğrudan ve kaba saldırılarla, bazen ince, kurnaz, örtülü ve dolaylı baskılarla engellenmekte.[1] Soru şu: Teorik olarak çürütülmesine, tarihî olarak hayat tarafından yalanlanmasına rağmen Marksizm entelektüel muhitlerde niçin hâlâ yaygın kabul görmekte ve itibarlı bir yer işgal etmekte? Bu sorunun yersiz ve haksız olduğu söylenemez. Bir başka teori Marksizm kadar başarısız olmuş olsaydı, çoktan tarihin çöplüğüne atılmış olurdu. Oysa, Marksizm bu âkıbete uğramadı.[2] Neden? Bu açıklanması gereken bir fenomen.

Karl Marx'ın çalışkan bir fikir adamı, kalemi kuvvetli, velut bir yazar olduğuna kuşku yok. O, yetkin olsun olmasın, birçok alanda kalem oynatmış bir isim. Hayatta başarıyla yaptığı başka bir iş de yok. Marx her düşünür gibi yaşadığı dönemin sorunları üzerinde kafa yormuş. Gelecekle ilgili tasavvurlar geliştirmiş ve kehanetlerde bulunmuş. Ne var ki, parlak bir zekâ ve kıvrak bir kalem her zaman tutarlı ve isabetli tezler geliştirmeye yetmiyor. Sosyal düşüncenin özelliklerinin, insanın ve insan gruplarının kapasite sınırlarının ve beşerî ilişkiler ve kurumlar

[1] Bu yazının amaçları açısından Marksizm, komünizm, ortodoks sosyalizm, sosyalizm terimlerini birbirinin yerine geçecek şekilde kullanacağım. Bunlar arasında bazı farklılıklar tespit edilebilecek olsa da, bu şekilde kullanılmalarının da önemli bir sorun yaratacağını veya yanlış olduğunu sanmıyorum.

[2] 1989-1991'deki büyük çöküşe rağmen, Marksistlerin ideolojilerine bağlılığı nasıl sürdürdüklerinin ilginç örnekleri için bk. Paul Hollander, *Reflections on Communism Twenty Years after the Fall of the Berlin Wall*, Cato Institute, Center for Global Liberty and Prosperity Policy Analysis, November 2, 2009, n.11, s.12 vd.

dünyasıyla fizikî dünyanın farklılıklarının ayırdına varamayan yazarlar, çıtayı ulaşılamayacak kadar yükseklere koyup vahim hatalara düşebiliyor. Marx gibi...

Düşünme, teori geliştirme ve yazma faaliyetlerinde birçok faktör rol oynuyor. Yaşanan dönemin toplumsal özellikleri; zamanın baskın fikir akımları; yazarın kendisine biçtiği rol ve üstlendiğini düşündüğü görevler; başkalarının ona yüklediği misyon(lar) bunların başlıcaları. Hatta bunlar çoğu zaman benimsenen araştırma ve düşünme yönteminden ve yazarın kabiliyetinden daha önemli oluyor. Bunların hepsinin tesiri Marx'ta ve eserlerinde yansıyor. Karl Marx bir 19. Yüzyıl filozofu. Endüstri devriminin âdeta insanların kaderini değiştirdiğinin adım adım şahitlik altına alındığı ve pozitivist bilim anlayışının sosyal düşünce dünyasını taşkın seller gibi işgal ettiği bir çağın adamı. Yaşadığı dönemin özellikleri ve zihin kalıpları ister istemez Marx'ın düşüncelerine yansıdı. O kısa vadede çok kötümser uzun vadede aşırı iyimserdi. Sosyal dünyayla sanki maddî dünyayla ilgileniyormuş gibi ilgilendi. Marx'a göre insanî dünyayı idare eden tabiat kanunu benzeri sosyal kanunlar vardı. Bu kanunlar ekonomik içerikliydi. Dünyanın hâlini ve geleceğini diyalektik süreç içinde üretim ilişkileri (mülkiyet+üretim biçimi) belirlemekteydi. Bu kanunların keşfi mümkündü, fakat bu keşif herkesin yapabileceği sıradan bir iş değildi. Ancak Marx gibi olağanüstü kabiliyetli ve âdeta Tanrısal niteliklere sahip bir düşünür onları anlayabilir ve formüle edebilirdi. Bu iş bir defa başarılınca da kaçınılmaz gelecek (determinizm) görülebilir veya geleceğe yön verilebilirdi (devrimci aktivizm).[3] Ana noktaları bu olan anlayış Marx'ı abartılı iddialara, büyük kehanetlere itti. Gerçi 1883'te cesedi gömülürken mezarı başında parmakla sayılacak kadar az adam vardı ama, çok geçmeden, 30 yıl sonra Marksizm dünyayı kasıp kavuran bir fikir akımı oldu. Marx ile Engels'in *Komünist Manifesto*'da Avrupa'da dolaştığını söylediği komünist heyula, Marx hayattayken değil, Marx'ın ölümünden sonra, 20.Yüzyıl başlarında gerçek oldu.

Marksizm 20. Yüzyıla damgasını vurdu. 20. Yüzyıl birçok bakımdan tam anlamıyla bir Marksizm (sosyalizm, komünizm) çağı oldu. Ancak, Marksizm'in yükselişi kadar çöküşü de spektakülerdi. Marksizmin çöküş tablosunun unsurları aslında sadece Marksizmi resmî ideolojileri hâline getirmiş olan despotik sosyalist rejimlerle ve onların son yıllarıyla sınırlı değildir. Marksizm teori olarak çok daha erken bir tarihte çökmüştü. Teorik çöküş, doğal olarak, pratik çöküşten önce vuku buldu, ancak, soğuk savaş ve akademik-entelektüel muhitlerin çoğunun bir tür Marksist işgal altında bulunması yüzünden yeterince fark edilmedi. Marksizm'in bütün önemli kehanetleri ve tarihi açıklayış biçimi yanlış çıktı. İşçi sınıfı sefalete sürüklenmedi. Kâr-marjları onun öngördüğü şekilde kapitalist çöküşe yol açacak istikamette ilerlemedi. Orta sınıflar ortadan kalkmadı. Marksist rejimler maddî bolluk değil kıtlık üretti; insanlara en temel ihtiyaçlarını sağlayamadı. Eşitlik ve

[3] Marksizmin karakteriyle ilgili bu özetlemenin ayrıntıları için bk. *The Economist*, "Marx'tan Sonra Komünizm", çev. Atilla Yayla, *Liberal Düşünce*, C.9, n.33, Kış 2004, ss. 49-54

adâlet yerine eşitsizlik ve adâletsizlik Marksist rejimlerin nişanı oldu. Marksizmin teorik olarak hiç önemsemediği ve Marksist rejimlerin hoyratça gasbettiği sivil özgürlük alanlarının beşerî hayattaki yerinin Marksizm'in öngördüğünden çok daha önemli ve fonksiyonel olduğu yaşanarak öğrenildi. Kısaca, Marksizm yanıldı, açlık, sefalet ve tahakküm üretti, ve, sonunda, gecikerek de olsa, fiilen de çöktü.[4]

Ancak, Marksist kehanetlerin, tezlerin ve büyük (ülke çapında) Marksist siyasî ve iktisadî örgütlenmelerin çöküşü entelektüel dünyaya siyasî dünyadaki gibi yansımadı. Akademik ve entellektüel dünyada ideolojik güç haritasında pek az değişiklik oldu. Birçok Marksist Marksizm'e inancını sürdürüyor. Neden? Niçin bu insanlar çökmüş bir teoriye bağlı kaldılar ve kalmaya devam ediyorlar? Entelektüel muhitlerde "neo-liberal" fikirlerin egemenlik kurduğu iddiaları doğruyu yansıtmıyor. En azından sayı ve iktidar gücü bakımından hâlâ egemen olanlar Marksistler ve onlarla birlikte dolananlar. Niçin? İzah edilmesi gereken işte bu tuhaf ve ürkütücü durum.

Leszek Kolakowski bu soruya cevap bulma çabası içinde gözümüzü çevirmemiz gereken önemli bir düşünür. Kolakowski'nin kısa hayat hikayesi bile bunu göstermekte. 1927'de Polonya'da doğan Kolakowski çocukluk yıllarında Nazi zulmüne şahit oldu. Kurtuluştan sonra 1945'te anti-faşist olduğunu düşündüğü Polonya Komünist Partisi'ne katıldı. Ancak, gerçeğe, insan onuruna ve özgürlüğe olan bağlılığı, onun komünist saflarda barınmasını imkânsızlaştırmaktaydı. Çok geçmeden, Polonya'daki sosyalist sisteme yönelik eleştirilerinden dolayı, "Marksist- Leninist ideolojiden sapmak"la suçlandı. 1966'da "Ekim Devrimi" üzerine yaptığı bir konuşmadan sonra Orwell'in 1984'ündekileri andıran rutin seremonilerle partiden ihraç edildi. Devlet kontrollü medyada Kolakowski'ye karşı bir linç kampanyası başlatıldı. Kolakowski, "gençliğe ülkenin resmî görüşüne aykırı fikirler aşılama" suçlamasıyla, üniversiteden de atıldı. 1968'te sürgüne gitti. Önemli batı üniversitelerinde ders verdi ve sonunda Oxford'a yerleşti. Polonya'daki dayanışma hareketinin en büyük ilham kaynaklarından ve yardımcılarından biri oldu. Akademik ve fikrî hayatı boyunca birçok mühim çalışmaya imza attı, pek çok itibarlı ödül kazandı.

Entelektüel geçmişinin bu özetinin gösterdiği üzere, Kolakowski'nin "Marksizm neden hâlâ entelektüeller arasında yaygın?" sorusuna cevap ararken en başta müracaat edilmesi gereken yazarlar arasında yer almasının haklı sebepleri var. Roger Kimball da bu yazıyı kaleme alırken çok yararlandığım bir makalesinde, farklı fakat benzer bir bağlamda aynı soruya Kolakowski'nin eserlerinde cevap aramakta.[5] Onun da vurguladığı gibi, Kolakowski hem Marksizmi bir komünist

---

[4] Marksizmin temel görüşlerinin niçin yanlış olduğu hakkında küçük fakat aydınlatıcı bir yazı için David Gordon'un Ludwig von Mises'in *Marxism Unmasked: From Delusion to Destruction* adlı (Foundation for Economic Education, 2006) kitabıyla ilgili aynı başlıklı 'Marxism Unmasked' değerlendirme yazısına bakın, http://mises.org/daily/3323 (erişim 3.12.2010).

[5] Roger Kimball, "Leszek Kolakowski and the Anatomy of Totalitarianism", *The New Criterion*, June 2005, ss. 4-11.

rejimde yaşayarak bilfiil tecrübe etti, hem de konunun birinci sınıf bir uzmanı olarak Marksizm üzerine bir başyapıta imza attı. Kolakowski büyük bir düşünür fakat az tanınan bir yazar. Onun Jacques Derrida, Michel Foucault ve hatta Richard Rorty kadar tanınmamasının sebebi, sol kanadın adamı olmaması. Ancak, hiçbir sosyalist yazarın Marksizm'i Kolakowski kadar bilmediği açık. *Main Currents of Marxism: The Founders, The Golden Age, The Breakdown* Kolakowski'nin (1500 sayfalık) baş eseri. Düşünür bu kitapta Marksizm'in özüne derinlemesine nüfuz eden analizler yapmakta. Bunlar hem Marksizmi daha iyi kavramamıza, hem Marksizm'in niye çöktüğünü anlamamıza, hem de Marksizm'in entelektüel muhitlerde niçin hâlâ popüler olduğunu açıklamamıza birçok bakımdan yardımcı olacak mahiyette.

İngiliz filozof, özgürlük tarihçisi Lord Acton, bir sosyal teorinin neye karşı olduğunun kendi başına fazla bir şey ifade etmediğini, mühim olanın o teorinin neyi savunduğu olduğunu söylemişti.[6] Kolakowski bu tespite bir katkıda bulunarak göstermektedir ki, bir makro teoriyi değerlendirirken sadece onun teorik ideallerine, hedeflerine bakmak yetmez; aynı zamanda onun yöntemlerini de analiz masasına yatırmak gerekir. Oysa, Marksizm'le ilgili değerlendirmeler çoğu zaman onun kağıt üzerindeki idealleri, uzak vadeli hedefleri açısından yapılmakta, aktüel hâli ve fiilî sonuçları ihmal edilmekte. Denebilir ki Marksizm bu bakımdan bütün ideolojiler arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip ve bu konumu paylaşmayı hiç arzu etmiyor. Niyeti ve iddiası ne olursa olsun, Marksist doktrin, Kolakowski'ye göre, özel mülkiyetin ilgasını ve pazarın tam bir devlet kontrolüne tabi tutulmasını talep ederek, fiiliyatta, inan toplumunu bir dev toplama kampına ("Gulag toplumu"na) çevirmenin formülünü geliştirmekte. Bu husus gerçekten çok mühim. Özel mülkiyetin ve serbest pazarın önemi hiçbir zaman abartılamaz. Nitekim, bir çok özgürlükçü yazar özel mülkiyet hakkının bireyden alınmasının insanlığının alınması anlamına geleceğini, insanın eşyaya çevrilmesine sebep olacağını vurgulamıştır. Aynı yazarlar serbest piyasanın ilgasının barbarlığa giden en kestirme yol olduğunu da belirtmiştir.[7] Ancak, özel mülkiyeti ve serbest mübadeleyi her türlü kötülüğün kaynağı olarak görenler bu ikazlara aldırmamakta ve mülkiyeti kaldırma peşinde koşmakta. Böyleleri, Marksizm'de güvenli bir fikrî sığınak, entelektüel savaşta sipere yatabilecekleri bir zemin bulmakta. O zaman, şunu söylemek abartma olmayacak: Özel mülkiyete karşı olanların Marksizm'e yönelmesi ve orada kalması kuvvetle muhtemel. Yani, özel mülkiyet karşıtlığı bütün fiyaskolarına rağmen Marksizm'e bağlı kalmayı sağlayan bir saplantı.

---

[6] Lord Acton, "Nationality" Bu klasik yazı ilk defa 1862'de *The Home and Foreign Review*'de yayımlandı. Yazıya şu adresten ulaşılabilir: www.mtholyoke.edu/acad/intrel/history/acton.html

[7] Bu gerçeğin çok etkili ve sadece ulusal seviyede kalmayıp sosyal gruplar üzerinden de gözlem ve analizlerle anlatımı için bk. Timothy Sandefur, *Cornerstone of Liberty:Property Rights in 21st Century America*, Washington, D.C.: Cato Institute, 2006. Bu kitabın özellikle önemli "Why Property Rights Are Important" (s. 5-49) bölümü Şeyma Akın tarafından Türkçe'ye çevrildi ve yayımlandı, "Özgürlüğün Köşe Taşı: 21. Asır Amerika'sında Mülkiyet Hakları", *Liberal Düşünce*, c.14, n. 53-54 (Kes – Bahar 2009), ss. 23-64.

Aydınların Marksizm'e bağlı kalmalarının bir diğer sebebi dağ gibi yığılan maddî olgu ve bilgilere kapılarını kapatmalarına yol açan bir romantizm veya bir zihin ve ruh hâli. Bir insanın pozitivizm ve çocuksu iyimserlik çağında, henüz siyasî ve ekonomik bir model olarak fiilen ve geniş ölçekte tatbik edilmemiş ve dolayısıyla sonuçları görülmemişken Marksizm'in büyüsüne kapılması, belki mazur görülemeyebilecek ama kesinlikle izah edilebilecek bir fenomen. Kim cennete gitmek, sonsuz bolluk nimetlerinden yararlanmak istemez ki! Kim her türlü haksızlık, adâletsizlik ve yoksulluğun köküne kibrit suyu dökülmesini istemez ki! Elbette hiç kimse. Ancak, tatbik edildiğinde ortadan kaldırmayı hedeflediği sorunları ve kötülükleri derinleştiren ve yaygınlaştıran; tarihin en zalim siyasî sistemlerini yaratan bir teoriye bağlılık buna rağmen sürdürülüyorsa, bir şey akıl, zihin ve gönül kapılarının o teori lehine sıkı sıkıya kapatılmasına neden oluyordur. Bu aklı ve gönlü kapatma davranışının tipik bir örneğini Kolakowski'nin *Main Currents of Marxism*'inin Fransa'daki yayımlanış hikâyesinde bulabiliriz. Kolakowski'nin 1968-1976 arasında kaleme aldığı üç ciltlik büyük eserinin komünist yönetim altındaki Polonya'da yayımlanması düşünülemezdi. Bu yüzden gizlice, yer altından, Polonya'ya sokulan kitap bu ülkede legal olarak ancak 2000'de basılabildi. Buna karşılık, "özgür Fransa"da kitabın sadece ilk iki cildi yayımlanabildi. Bu iki cilt Marksizm'in Marx'tan Lenin'in ölümüne kadarki hikayesini anlatmaktaydı. Stalinizm ile ve onun Louis Althusser ve Sartre gibi Yeni Sol düşünürler dâhil değişik hâlleriyle meşgul olan üçüncü cilt yayımlanmadı. Sebebi, bu cildin Fransız solcuları arasında infial yaratmasından korkan yayıncıların risk almak istememesiydi. Fransız entelektüellerinin bu gerçeklere ve farklı fikirlere kapalı tutumu pek çok ülkede farklı ölçeklerde tekrarlandı.[8] Böylece sosyalistler ortodoks sosyalizmi çürüten ve komünist rejimlerin vahşi yüzünü sergileyen olayları, olguları, bilgileri görmezden gelerek Marksizm'e iman derecesinde bağlılığı sürdürdü.

Görmezden gelinen olguların bir kümesi sosyalizmin yarattığı açlık, sefalet ve eşitsizlikse bir diğer kümesi katliamlardı. Marksizm egemen olduğu ülkelerde tarihin gördüğü en yaygın ve en vahşi katliamların döl yatağı oldu. Zulüm ve katliam maalesef insanlık tarihinde az karşılaşılmayan kötülükler. Ancak, tarihin hiçbir dönemi Marksist rejimlerin gerçekleştirdiği çap ve derinlikte kitle katliamı görmedi. Bu katliamların mantığı, boyutları, sonuçları başka yazarlar gibi Kolakowski tarafından da çok sayıda yazı ve çalışmada ele alındı. Komünist parti önderlerinden iç savaş kahramanlarına, etnik azınlıklardan mülkiyetini canı pahasına korumak isteyen köylülere, üniversite öğrencilerinden aristokratlara, "eşitlikçi" bir tavırla hiçbir toplum kesiminin dışlanmadığı bir yelpazede milyonlarca insan Marksist hayaller ve idealler adına ve uğruna vahşice, insafsızca öldürüldü. Ama, bu cinayetlerle ilgili bilgiler dünya entelektüel muhitlerinde sos-

8 Türkiye'den bir örnek vereyim. Ünlü yazar Jon Elster'in *Marksizmi Anlamak* adlı eseri, çevirisi tamamlandıktan sonra, yayımlanması için tanınmış, önde gelen bir sol yayınevine teklif edildi. Yayınevi, "Marksizme zarar verebileceği" gerekçesiyle kitabı basmayı reddetti. Kitap Liberte Yayınevi tarafından Türkiyeli okuyucuya ulaştırıldı.

yalist yazarların çoğu zaman sağır kulaklarına, görmez gözlerine çarparak söndü ve Marksistler her zaman Marksizme inançlarının tazelemenin yeni bir yolunu bularak yola devam etti.

Marksizm'in çekiciliğinin ve bağlayıcılığının bir diğer sebebi, şaşırtıcı olmayacak şekilde, onun toptancı ve ütopyacı mahiyeti. Marksizm'in fikir olarak asıl gücü, her zaman, tezlerinin maddî temellerinden veya akla ve mantığa uygunluğundan değil toptancılığından ve vaatkârlığından kaynaklandı. Marksizm doğduğunda yeni bir dünya vaat etmişti, hâlâ ediyor.[9] Marx'ın, "şimdiye kadar filozoflar yalnızca dünyayı yorumladı, mesele onu değiştirmektir" sözü bunun ifadesi ve bu söz kendini değiştirmekten aciz ama toplumun tamamen yenilenmesini istemekte mâhir hayalci aydınları kalbinden yakalamakta. Marksizm'in emek değer teorisi, kapitalizmin devrevi krizleri, proletaryanın değeri vs. ile ilgili tezleri sadece teferruat ve her biri ancak dünyayı değiştirip dönüştürmeye yardımcı olduğu ölçüde anlamlı.

Cennetle özdeşleşen yeni dünya idealine-vaadine bir de bilimsellik eklenince Marksizm dayanılmaz bir cazibe kazanmakta. Başka bir deyişle, bu adımla, Marksizm'in "pençesine düşen" aydın her yönden tam manasıyla kuşatılmakta. Tablonun unsurlarını tekrar ayrıştıralım. Önce kalp: Acılar ve açlıklar bitmeli, eşitsizlikler sona ermeli. (Eyvallah, kim istemez.) Sonra bilim: Toplumların tabiat kanunlar gibi değişmez kanunları var. (Oh, ne güzel!) Ardından seçilmiş adamlar: Yalnızca Marx gibi üstün yetenekli entelektüeller bu kanunları keşfedebilir. (Bunu kim yaparsa, insaniyet adına ona şükran duyarız.) Bu kanunlar eşyanın arzın merkezine doğru çekilmesi gibi, toplumları belli bir istikamete doğru itiyor. (Kaderimiz bu, ne güzel kader.) Bu kanunlar bilimseldir, kişilerin keyif ve kaprislerine göre değişmez. (Demek ki hepimiz sosyalist olacak ve eninde sonunda sosyalist bir dünyada yaşayacağız.) Dolayısıyla, insan iradesi onlara direnemez. (Kaderine razı ol.) Ve gelsin yeryüzü cenneti. Kalp sonunda akıl ve bilimle buluştu ve seçilmiş adam tabloyu tamamladı. Hedefe kilitlendik: Yeryüzü cenneti. Tarihin sonu. Öteye yol yok. Kim bu tablodan etkilenmez ki!

Bu soruya "hiç kimse bu tablonun cazibesine direnemez!" cevabını yapıştırmakta aceleci olmayın. Tablo herkesi etkilemiyor ve etkilediklerini de aynı de-

---

[9] Sosyalizmi, doğal olarak, resmen sosyalist olmuş ülkelerdeki performansına bakarak değerlendiriyoruz. Ancak, aslında sosyalizmin hemen her ülkede, ekonomik politikalardaki hâkimiyet derecesine bağlı bir sicili de var. Bu çoğu zaman ihmal ediliyor demeyeceğim, söylenmesi gereken, genellikle bunun farkına hiç varılmadığı. Oysa, sosyalizm bir bütün olarak değilse de parça parça ve şu veya bu ölçüde klasik sosyalist ülkeler dışındaki ülkelerde de boy gösteriyor ve sonuçlar yaratıyor. Bu noktanın da hatırda tutulması ve konu üzerinde araştırmalar yapılması gerekli. Hindistanla ilgili bu tür bir çalışma için bk. Suraminathan S. Anklesaria Aiyar, *Socialism Kills: The Human Cost of Delayed Economic Reform in India*, Cato Institute Center for Global Liberty and Prosperity, Development Policy Briefing Paper, December 21, 2009, n.4. Bu çalışma 1947'de bağımsızlıktan sonra sosyalist ekonomik politikaları benimsemesinin Hindistan'a pahalıya mal olduğunu söylüyor. 1991'de başlayan ekonomik reformlar (sosyalist ekonomi politikalarının reddi) on yıl önce başlamış olsaydı, Hindistan'da 14.5 milyon çocuğun hayatının kurtulacak, 261 milyon Hintli'nin okuma yazma öğrenmiş olacak ve 109 milyon kişinin fakirlikten kurtulmuş olacak idiğini iddia ediyor. Çalışmadan öğreniyoruz ki, Nobel ödüllü Hintli İktisatçı Amartya Sen de benzer bir iddiayı kadın ölümleri açısından daha önce dile getirmiş (Amartya Sen, "More than 100 Million Women Are Missing", *New York Review of Books*, December 20,1990).

recede tesiri altına almıyor. Meselâ, işçiler bu mükemmel tabloyu pek önemsemiyor. Tabloya bayılanlar arasında eğitimliler ve eğitim hayatında yol almakta olanlar (öğrenciler) (Marksist terminolojiyle küçük burjuva) başı çekiyor. Başka bir deyişle Marksizm her zaman her yerde işçiler arasında değil eğitimliler arasında revaçta oluyor. Bunun ana sebebi, onun, en saf formatında, eğitimliler açısından anlamak, inanmak ve izlemek için kolay olması. Bu kolaylık bakımından Marksizm, Kolakowski'ye göre, Freudyanizme, Darwinizme ve Hegelyenizme benzer: " Her kapıya uyan bir anahtar." felsefesi. Beşerî hayatın her yönünü izah eden, herşeyi yöneten bir süreç ve evrensel açıklama imkânı. Problemleri kolay çözme yolu. İnsanlar arasında çatışmaların vuku bulmadığı, rekabet olmaksızın insanî potansiyelimizi tam manasıyla gerçekleştirebileceğimiz, kıtlığın ortadan kalktığı bir dünya. Komünist ütopya. Olmayan, fakat Marksizm'in var edeceği yer. Bu kolaycı mahiyetiyle Marksist teori ütopyacı rüyalara hizmet etmekte ve yeni dünya hayali kuran eğitimlileri kendine bağlamakta. Gerçekten, Kolakowski'nin dediği gibi Marksizm Yirminci Yüzyıl'ın "en büyük fantazisi". Kendine bilim süsünü vererek etkili bir potansiyel muhalefetin önünü baştan kesmesine rağmen Marksizm'in okumuş yazmış takımını asıl çeken özelliği, insan ihtiyaçlarına hitap ederek zahmetsiz bir iyi hayat vaat etmesi. Bakın Kolakowski bunu nasıl ifade ediyor: "Marksizm'in ulaştığı tesir gücü, onun bilimsel karakterinden uzak, neredeyse tamamıyla peygamberimsi, fantastik ve irrasyonel unsurları sayesindedir. Marksizm bir üniversal bolluğun köşenin başında bizi beklediğini düşünen bir körü körüne güven doktrinidir. Marx'ın ve takipçilerinin hemen hemen bütün kehanetleri yanlış çıkmıştır, fakat bu inançlıların inanç kararlılığını dini sektlerdekini rahatsız ettiğinden daha fazla rahatsız etmez. Bu anlamda Marksizm bir din fonksiyonu ifa eder ve yarayışlılığı dinî mahiyettedir. Fakat o bir karikatürdür ve sahte bir dindir, çünkü o mekansal kurtuluşu bir bilimsel sistem olarak sunar, ki dinî mitolojiler (bile) böyle olmayı iddia etmez."

Marksizmin bir diğer özelliği, ona inanmayı değilse bile ondan kurtulmayı zorlaştırır, hatta bazıları için imkânsızlaştırır. Bu çok mantıklılıktır (polylogism). Marksizm insanın düşüncesinin sınıfı tarafından şekillendirildiğini iddia eder. Kendilerinin bizzat bunun en büyük yalanlamasını teşkil etmesine rağmen Marksist aydınların çoğu buna inanır. Bu böyleyse, her düşünen olaylara kendi sınıfsal penceresinden bakar. Marksizm hariç bunların hepsi sübjektif bakıştır. Yalnızca Marksizm nesnel, objektif, bilimsel bir bakış teşkil eder. Bu yüzden Marksistler kendi ideolojik kavram lugatlarını herkese dayatırlar, böyle yaptıklarının farkında olmasalar bile. Bir Marksistle yaygın kabul gören sosyal düşünce-bilim kavramlarıyla tartışmak imkânsızdır. Onlar, bu kavramları lafzen kullanıyor görünseler bile, onlara özel anlamlar yüklerler ve Marksist jargondan haberdar olmayanlar bunun farkına varmaz. Bu yöntem ve jargon Marksistleri Marksizme hapseder. Dışarıdan ışık almalarını engeller. Karanlığa mahkûm eder. Marksizm bir anlamda Marksistlere Marksizmin dışına çıkmayı yasaklar. Bu yüzden,

şüphelenen Marksistlerin çoğu, paradigmayı toptan reddedip kuşlar gibi hafifletmek yerine, kafes içinde çırpınıp durur. "Marksist oldun Marksist kal" komutuna uyar.[10] Bununla bağlantılı olarak, Marksizmin müstakbel Marsist sistemde, modelde toplumsal hayatta neyin nasıl olacağını düşünmeyi âdeta yasakladığını söylesek abartmış olmayız. Marx müritlerinin müstakbel sosyalist ve komünist dünyada hayatın temel özellikleri üzerinde düşünmesini istemedi. Kendisi de bu konularda yazmadı. O sosyalizmi bir kapitalizm eleştirisi olarak gördü. Takipçileri de izinden ayrılmadı. Marksizmin kehanetleri gerçekleşip sosyalist ve sonra komünist sistem kurulunca ne olacak? İktisadî hayat nasıl tanzim edilecek? Üretim ve tüketim kararlarını kim alacak? Yatırım yapma kararlarını verme kimin yetkisinde olacak? İnsanların fikir ve inanç farklılıkları nasıl bağdaştırılacak? Bu ve benzer hiçbir soru/konu Marx'ı ilgilendirmedi. Marksistleri de. Dolayısıyla, istikbaldeki Marksist dünya tamamen boşlukta bırakıldı. Marksistler bu konudan ya tamamen uzaklaştı ya da kendi şahsî tahayyüllerini, umutlarını hayal meyal şahsî Marksizm anlayışının içine doldurdu. Böylece, her bireysel Marksiste kafasında ayrı ve mutlu bir dünya kurma imkânı doğdu.

Marksizm'in kolay vaat edici ve ütopik karakteri iki şeyle ağını tamamlar. İlk olarak Marksizm toplum içinde kuvvetli bir alt-kültür üretir. Marksistler kendilerine mahsus bir jargon, moda, tarz yaratır. Bu kültür iddialı akademik çalışmalar yanında sloganları, simge sözleri ve genel formülleri de kapsar. İkinci olarak genel toplum içinde dar, ama entelektüel muhitler içinde geniş ve sıkı ilişkili bir muhit oluşturur. Marksizm'e inanan kişi Marksist muhitlerde, fikirdaşlarıyla düşer kalkar. Buralardan fikir yoldaşlığı yanında duygudaşlık ve menfaatdaşlık ilişkileri de gelişir. Kitap yazarsanız, yoldaşlarınız onu satın alır, över, tanıtır. Çalışmalarınıza ödüller verir. Sosyalleşme ortamı sağlar. Bu alt kültür, ideolojiyi aykırı yorumlayanların veya imanın temel öğeleri hakkında etrafına şüpheci ve sorgulayıcı bir tavır yansıtanların muhitten (bir anlamda cemaatten) dışlanması tehdit ve ritüeliyle tamamlanır. Yaş ilerledikçe ve Marksizm zihin hücrelerinin daha fazlasını işgal ettikçe muhitlerin tahakkümüne (mahalle baskısına) direnmek zorlaşır. İlerleyen yaş paradigma değiştirince yeniden hayat kurma ve arkadaş çevresi oluşturma işini ağırlaştırır; kapanan zihin hücreleri alternatif fikirleri anlamayı ve algılamayı altından kalkılmaz bir yük, katlanılması gereksiz ve riskli bir külfet hâline getirir.

Marksizm'in çekici olmasının en etkili yollarından biri sadece insan ihtiyaçlarının zahmetsizce ve ebediyen karşılanacağı fikir ve ümidini beyinlere zerk etmesi değildir. O, aynı zamanda, insanın içindeki eşkıyalık-haydutluk eğilimine de başvurur. Bugünlerde Stalin ve Stalinizm pek tutulmamakta ama bir zamanlar Batılı entelektüeller Stalin'e de Stalinizm'e de övgüler yağdırmıştı. Bu kitle katliamcısını ve icraatlarını göklere çıkarmıştı. Marksizm'in yarattığı şiddet ve vah-

[10] Jeffry A. Tucker, "Marxism Without Polylogism", http://mises.org/daily/3677 (erişim: 03.12.2010)

şet Marksizm'in başına gelen bir kaza değil, onun ayrılmaz bir parçası. Doğal bir sonucu. Marx 25'inden sonra hiçbir zaman kontrollü, katılımlı ve sınırlı yönetim anlamında demokrasiye inanmadı. Proletarya diktatörlüğünü savundu. Marx'ın bununla neyi kastettiğini Lenin 1906'da yazdı: "Diktatörlük hukuka değil zora dayalı sınırsız iktidardır." Lenin bu kavramın "bilimsel" bir kavram olduğunu söyledi ve her ne suretle olursa olsun hukukla engellenmeyen, hiçbir şekilde hiçbir kuralla bağlı olmayan ve doğrudan doğruya şiddete dayanan otorite anlamına geldiğini ekledi. Bunun siyaset teorisindeki adı ve anlamı despotizm. Lenin 1917'de daha evvel kâğıt üzerinde tanımladığı bu tür bir otoritenin ne anlama geleceğini fiilen gösterme fırsatını yakaladı. Kolakowski'nin içinden gözlemlediği gibi bu otoriteyi kurumsallaştıran sistemde, otoritenin merkezî veya mahallî temsilcisinin (parti merkez idarecilerinin veya lokal parti ve polis şeflerinin) vehmine ve fikrine göre sisteme yönelik her eleştiri hapsedilmekten idama kadar uzanan bir yelpazede cezalandırılmayı gerektiren karşı devrimci bir faaliyet (suç) olarak görüldü. Aslında Marksistler bu anlayışın ne mucidi ne öncüsü. Bu korkunç zihniyeti asıl yaratan Fransız Devrimi ve Robespierre. Robespierre "şiddetten ve onun tezahüründen" övgüyle söz etti, Fransız Devrimi'ni izleyen terör dönemine öncülük yaptı. Terörü kutsayarak şöyle dedi: "Barış zamanında halk hükümetinin kaynağı faziletse, devrim sırasındaki kaynağı da hem fazilet hem de terördür. Erdemsiz terör öldürücüdür, terörsüz erdem ise güçsüz kalır. Terör doğrudan, ciddi ve katı adaletten başka bir şey değildir; bu nedenle erdemin bir çıkışı, akışıdır; ülkemizin en acil ihtiyaçlarına uyarlanan genel demokrasi prensibi sonucudur, ama özel bir prensip de sayılmaz".[11] O günden beri biliyoruz ki terör devrimci dönüşüm ve ütopya düşüncesinin ayrılmaz bir parçası. Lenin ve diğer Marksistler Robespierre'in izinden yürüdü, terörü kurumsallaştırdı ve terör makinesini mükemmelleştirdi. Lenin 1922'de şunu yazdı: "Mahkemeler terörü yasaklamamalı. Fakat onun temelini teşkil eden güdüleri formüle etmeli, onu bir ilke olarak hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde legalize etmeli." İşte bu, Gulagları yaratan, Stalin'i Stalin yapan yolu açan anlayıştır.

İnsanların tabiatında gömülü şiddet eğilimine hitap etmesinin Marksizm'i aydınlar için çekici kıldığı tezi ilk bakışta paradoksal gibi görünebilir. Özellikle Marksist jargonun barış, kardeşlik gibi kelimeleri cömertçe istihdam ettiği düşünüldüğünde. Sloganların tesirinden kurtulup Marksizm'in özüne ve aydınların bu özde buldukları şeye daha yakından bakınca aslında ortada bir paradoks bulunmadığı anlaşılır. Marksizm zaten şiddeti meşru ve gerekli gören bir ideoloji. Roberts'ın işaret ettiği üzere, "Marx'ta bir hümanist yok. Onun özgürlük konsepti kendiliğinden veya bireysel otonominin olumsuzlanması: Bunun anlamı kesin olarak toplumun otonom güçlerden özgür olmasıdır (kurtulmasıdır) – toplumun kendi kaderini kontrol kabiliyetiyle gelecek bir özgürlük. Marx'ın farklı sınıflar arasında iyi niyetin varlığını reddetmesi ve şiddetin farklı

[11] Jonah Goldberg, *Liberal Faşizm*, çev. Enver Günsel, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2010, s. 421.

sınıf menfaatleri arasında etkili arabulucu olacağı yolundaki görüşü mantıksal olarak leninizme ve stalinizme yol verdi.[12]

Devrimci aydınlar insanları ve insan toplumlarını ne ise o olarak kabul etmeyen, onlarla ilgili projeleri olan kimseler. Marksizm bu tür aydınlar için muhkem bir sığınak, iyi bir rehber. O yüzden, devrimci dönüşüm projesi olan her aydın bir şekilde Marksizm'le buluşmakta ve bu tür aydınlar bazen Marksizm'e demir atmakta bazen Marksizm'i bir durak olarak kullanıp başka mecralara kaymakta. İlkinin örneği bildiğimiz Marksist yazarlar, ikincininki faşist filozoflar. Marksizm şiddeti meşru gören devrimci teorilerin en gelişmişi ama bütün devrimci dönüşüm teorilerinin zembereği aynı. Robespierre de, Lenin de, Hitler de insanı ve toplumu yeniden yaratmak istedi. Otoriteryen, despot liderlerin bu çılgın arzusu tam da devrimci aydınların yapmak istediği bir şeye, insanı ve toplumu yeniden yaratma ihtirasına tekabül etmekte. Ancak, devrimci aydınlar sınırlılıklarının farkında. Teori yaparak yeni insan ve yeni toplum yaratılamaz. Bunun için bir zorlama gücüne ve tıkır tıkır işleyecek bir zor makinasına ihtiyaç duyulur. Buna sahip olansa siyasi liderlerdir. Bu yüzden aydınlar kendilerinde yeni bir insan ve yepyeni bir toplum yaratma ışığını gördükleri liderlere pervanelerin ışığa çekilmesi gibi çekilirler. Bundan iki türlü kazanç sağlarlar. İlk olarak, iktidarı kendi toplum projelerinin hayata aktarılmasında bir taşeron olarak kullanmaya çalışırlar. İkinci olarak, iktidarın, hakları olan itibarı ve maddî kazancı onlardan esirgeyen toplumdan farklı davranarak gerekeni yapacağına inanırlar.[13]

Yeni bir insan, yeni bir toplum yaratma ihtirası şiddetin her biçimde ve ölçüsüzce kullanılmasını bu ihtirasla kanı tutuşmuş muhterislere haklı, meşru ve gerekli gösterir. Şiddet güç gösterme yol ve yöntemlerinin en kolayı ve en gösterişlisidir. Kafasında mükemmel bir insan-toplum projesi taşıdığına inanan iktidar sahibi-sahipleri şiddet kullanmalarının hiçbir şekilde önlenmesini, engellenmesini istemez. Bunun anlamı iktidarın iktidar sahibinin anlık ve keyfî algılama ve kararlarına göre kullanılmasıdır. Bunun olmasıysa iktidarın kurallarla bağlı ve kayıtlı olmamasına dayanır. Bu yüzden şiddeti politik bir araç olarak kurumsallaştıran komünizm hukuku küçümser. Kolakowski bu noktaya şöyle işaret eder: "Bir hukuk (kanun) spesifik olarak totaliteryen olmaksızın küçük suçlara korkunç cezalar verebilir; totaliteryen hukukun karakteristiği Lenin'in şu formülü gibi formülleri kullanmasıdır: İnsanlar, objektif olarak burjuvanın çıkarlarına hizmet edebilecek görüşler dile getirdikleri için öldürülebilir. Bu demektir ki devlet dilediği herkesi ölüme gönderebilir; hukuk diye bir şey yoktur; mesele ceza kanununun çok sert olması değil, sözde var olmasına rağmen gerçekte var olmamasıdır."

---

12 Paul Craig Robert, "My Time with Karl Mark", *The Independent Review*, v. VIII, n.4, Spring 2004, s. 588.

13 Aydınların otoriterizmi sevmeleri ve despotlara teorik destek sağlamaları üzücü fakat ilginç bir konu. İki kaynak bu bakımdan özellikle aydınlatıcı: F. A. Hayek, *Kölelik Yolu*, çev. Turhan Feyzioğlu, Yıldıray Arsan, Atilla Yayla, Ankara: Liberte Yayınevi, 2009 ve James A. Gregor, *Mussolini's Intellectuals*, Princeton and Oxford: Princeton Univeristy Press, 2005.

Hukuka yönelik bu küçümseyici tavır adi otoriteryenizmi totaliteryen despotizmden ayıran özelliktir.

Komünist yönetimin keyfiliği, hayatı tam olarak kontrol etme ihtirasının bir neticesidir. Bu bütün totaliter yönetimlerin doğal özelliğidir ve yeni bir insan ve yeni bir toplum yaratma projesinin kaçınılmaz olarak iktidar sahiplerine hissettireceği bir zorunluluktur. Komünist yönetim açısından Lenin bunu bir defasında sarfettiği sosyalizmin netice itibariyle "her şeyin hesabını tutmak"la ilgili olduğu yolundaki sözüyle çok açık biçimde ifade etti. Sovyetler Birliği'nde herşey yukardan aşağıya regüle edilmeye tabiydi. Tek önemli şey partinin yukardan aşağı dikteleriydi. Marksizm, bu anlamda, her şeyin yerindelik meselesine indirgendiği ve sadece gücün borusunun öttüğü sistemin adıdır. Marksist zihniyette şeylerin kendinde mündemiç değeri yoktur, onların bir değeri olup olmadığını komünist amaçlara ulaşmaya yararlı olup olmadıkları belirler. Buna karar verecek ise parti yetkilileridir. O zaman bir komünist için tarafsızlık veya ilgisizlik diye bir şey söz konusu olamaz, çünkü bağımsız, objektif değer diye bir şey bulunmaz. Hiçbir şey zati bir değere sahip değildir, çünkü herşey değerini gayri şahsi ütopya makinesi içindeki fonksiyonundan alır.

Meseleye böyle bakıldığında, doğal olarak, insan hayatının da bir değeri bulunmaz. Bu yüzden totaliter yönetimler insan hayatını "su gibi" harcamaktan hiçbir zaman çekinmedi.[14] İnsanların hayatlarını kaybetmesi totaliter sistemlerin liderleri tarafından dert edinilmedi. Stalin bir insanın ölümünün bir trajedi, bir milyon insanın ölümünün bir istatistik olduğunu söyledi. Ancak, Stalin'in ihmal ettiği, komünist mantığa göre birey diye bir şeyin var olmadığıydı. Aynı şekilde, bu anlayış açısından ister bilimde, ister hukukta-yargıda, ister sanat ve estetikte olsun, bağımsız yargı diye birşey de yoktur. Marksistlere göre sanat ve edebiyat kendi hatırlarına ve kendi kurallarına göre yapılan insanî faaliyetler değildir, Parti'nin keyfî ve değişken amaçları için kullanılması gereken araçlardır. Lenin 1905'te şöyle yazdı: "Kahrolsun edebî süpermen! Edebiyat ortak proleter davanın parçası olmalıdır, çalışan sınıfın tümüyle politik bilinçli öncüsü tarafından harekete geçirilen bir tek büyük sosyal-demokrat mekanizmanın bir dişlisi ve vidası olmalıdır!"

İnsan hayatının kitleler hâlinde ve kolayca harcanmasını Marksistler sonunda tam ve ebedî mutluluğun elde edilecek olmasıyla meşrulaştırır. Sadece bunu değil, kitle sürgünlerini, tecrit kamplarını, köle işgücünü, polis terörünü de. Marksizm öyle bir dünya yaratacaktır ki, bu dünyada doğal güzellik endüstriyel refahla birleşecektir. İşbölümünün yabancılaştırıcılığından kurtulan insanlar, hayatlarının hatta günlerinin istediği bölümünde istediği meslekî veya zevksel faaliyetin peşinde koşacaktır. Kıtlık değil, bolluk iktisadi hayatın temel gerçeği olacaktır.

---

[14] Bk. Stephane Courtois vd., *Komünizmin Kara Kitabı*, çev. Bülent Tanatar vd., İstanbul: Doğan Kitap, 2000. Anne Applebaum'un *Gulag*'ı (Çev. Ufuk Demirbaş, Ankara: Arkadaş, 2008) Sovyetlerin bu meşhur toplama kampının tarihi olarak dikkate değer (orjinalinin yayın yılı 2003).

Bütün bu güzel şeylere ulaşmak için bir miktar şiddet kullanmanın gerekecek olması ne gam! Netice itibariyle omlet yapmak için yumurtaları kırmak gerekir!

Marksizm'in bu vaatleri ne kadar çekiciyse, bunların nasıl sağlanacağıyla ilgili ikna edici açıklamaları da o denli azdır. Ama, nedense, inananları Marksizm'in neyi vaat ettiğiyle ilgilenmekte, nasıl vaat ettiğini es geçmektedir. Hollander'e göre komünizmin uzatmalı çekiciliğinin belki de en önemli kaynağı insanların "amaçları araçlardan, iyi niyetleri kötü sonuçlardan, idealleri realitelerden ve teoriyi pratikten ayırma kapasitesi"dir.[15] Bu belki genel bir insani özelliktir ama bundan en çok yararlanan Marksizmdir. Bu, her sistemi değerlendirmek için sorulması gereken suallerin, Marksizm-Sosyalizm söz konusu olunca görmezden gelinmesine yol açar. Oysa bu soruların cevabı verilmeden hiçbir sistem tam ve açıklayıcı bir değerlendirmeye tabi tutulamaz. Meselâ sosyalist toplumda üretimin kapitalist toplumdakini kalite ve miktar olarak aşacağının garantisi var mıdır? Hangi üretim tarzı bunu mümkün kılacaktır? Sosyalist toplumda temel ekonomik kararlar nasıl alınacaktır? Oluşturulması kaçınılmaz olan dev bürokratik cihaz gerekli kararları yeterince kapsayıcı, doğru ve hızlı şekilde alabilecek midir? Alsa bile uygulayabilecek, uygulatabilecek midir? Sorunların sadece sosyalist sisteme mahsus olduğunu sanmayalım. Aynı sorunlar daha ağır biçimde yeryüzü cennetine denk olması beklenen komünist toplumda da görülecektir. Burada sadece Murray Rothbard'ın altını çizdiği bir soruna işaret etmek komünist toplumda sıkıntının ne olacağını göstermeye yeterli. Komünist toplum teorik olarak özel mülkiyetin tamamen ortadan kalktığı ve mülkiyetin topluma geçtiği bir toplumdur. Ancak, özel mülkiyetin ortadan kalkması (varsayalım oldu!) mülklerin idaresi problemini ortadan kaldırmaz. Her toplum bu problemle yüz yüze kalır ve değişik şekillerde de olsa bu problemi çözmek zorunda kalır. Özel mülkiyetin esas olduğu toplumda bireyler mülklerini idare eder. Mülkiyetin güya toplumsallaştırıldığı sosyalist toplumda dev bir bürokrasi toplum adına(!) mülkiyeti idare eder. Peki ya mülkiyetin ortadan kalktığı komünist toplumda mülkü kim idare edecektir? Teori ne kadar görmezden gelirse gelsin bu sorun ortadan kalkmaz. Ve özel mülkiyete geri dönmek istenmeyeceğinden, bürokratik tahakküm modeli olan sosyalist model geçici değil kalıcı olur. Sosyalist despotizm kaçınılmaz çöküş noktasına ulaşıncaya kadar sürer.[16]

---

[15] Hollander, *a.g.e.*, s. 22

[16] Her sosyalist model çökmeye mahkumdur. Sosyalizm ister bir ülkede ister bütün dünyada kurulmuş olsun, bu değişmez. Biraz Marksistçe davranarak, bunun maddî bir zorunluluk olduğu söylenebilir. Mises'e göre Sovyet sosyalizmi daha erken çökmediyse, bunun sebebi bütün dünyanın sosyalist olmamasıydı. Sovyet sosyalist yönetimi, meselâ fiyatlama ve ürün geliştirmede Batı'yı takip ve taklit etti. Batı da sosyalist olsaydı, sosyalist model daha çabuk yıkılırdı. Bu çerçevede Gorbaçhov'un da Sovyet Komünizmini yıkmak isteyen bir "hain", "kapitalist ajan" değil, sistemi kurtarmak isteyen "samimi bir komünist" olduğu unutulmamalı. Bk. Yuri Maltsev, "Introduction", Yuri Maltsev, *Requiem for Marx* içinde, Alabama: Ludwig von Mises Institute, 1993, ss. 7-31. Komünist ülkelerde siyasal şiddet ve tahakkümle ilgili çok detaylı bir kaynak için bk. Paul Hollander (ed.), *From Gulag to the Killing Fields: Personal Accounts of Political Violence and Repression in Communist States*, ISI Books, 2006. Sovyet Rusya'da muhaliflerin nasıl susturulduğu için bk. Vitaly Shentalinsky, *Arrested Voices*, New York: The Free Press, 1996.

Ancak, bu kadim problem sosyalist teoride görmezden gelinmekte. Her türlü beşerî problemin altında özel mülkiyetin yattığını düşünenler bu yüzden özel mülkiyeti reddeden teorileri ve bu teorilerin en esaslısı olan Marksizmi çekici bulmakta. Aslında, özel mülkiyetin kaldırılması fikrine duyulan sempati birçok bakımdan tahlil edilmeye muhtaç. Şüphe yok ki, özel mülkiyet karşıtlığının önemli bir sebebi, çoğu zaman itiraf edilmese de, kıskançlık. "Neden bizim değil, başkalarının?" sorusu, insan davranışlarına ister istemez etkide bulunmakta. Burada düşülen yanılgı, birşeyin hiç kimsenin olmamasının onun herkesin olmasını sağlayacağının varsayılması. Her şeyin herkesin olduğu toplumda sahiplenilebilecek şeylerin miktarının azalacağının ve fakirleşen toplumlarda fakirlerin durumunun daha da kötüleşeceğinin kavranamaması.

Marksizm'in aydınlar arasındaki çekiciliğinin bir diğer sebebi, onun bilimsellik iddiasıyla iç içe geçmiş olan determinizminin zihinlerde yarattığı tedailer. Marksist teoriye göre, insan toplumlarını ve tarihi Marx'ın keşfettiği değişmez, kesin kanunlar idare etmekte. Bu kanunlar insanlığa geleceğinin mecburen komünizmle olacağını göstermekte. Bu, suyun aşağı akması gibi bir şey. Suyun akış istikametine bir itiraz, söz konusu olamaz. Bu tarihe amaç ve istikamet biçen bakışın gayet radikal, eylemci, hayat feda ettirici Marksist hareketlerin mevcudiyetini açıklama gibi zor bir sorunu ortaya çıkarmasını bir yana bırakalım, konumuz bağlamında bu inanışın yansıması Marksizm'in zafere giden bir ordunun ideolojisi gibi boy göstermesidir. Marksizm'in zaferi kaçınılmazsa, Marksizm için savaşan aydın ordusunun dışında kalmak akıllıca olmayacaktır. Kim bozguna uğramış orduların safında yer almak ister? Eğer Marksizm'e ters bütün akımlar eninde sonunda onun karşısında pes edecekse, muzaffer ordunun saflarında yer tutmak daha akıllıca ve daha emniyetli olacaktır. İşte bu sebeple de diyalektik materyalizmi tarihi okumanın tek veya en iyi yolu kabul eden aydınların Marksizm'e demir attığı görülmektedir.

Şüphesiz, radikal gençlik hareketlerinde dolanan 20 yaş civarındaki gençler gibi Marksizm'e hiçbir izaha ve meşrulaştırmaya ihtiyaç duymaksızın sadakat göstermek, yaşını başını almış kimseler için, istisnai haller dışında, kolay olmaz. Bugün yaşı altmışı bulmuş eski kuşak şimdiki gençlerin geçtiği yollardan çoktan geçti. Kulaktan dolma da olsa sosyalist rejimlerin yarattığı zulümden (Gulag'dan, devlet teröründen ve açlıktan) haberdar oldu. Buna rağmen Marksizm'e bağlı kalmalarının bir açıklaması olmalı. Bu çerçevede başvurulan bir yol, reel sosyalizm-ideal sosyalizm ayrım yapmak ve reel sosyalizmi suçlayıp ideal sosyalizmi aklamak. Hatta, bazılarının yaptığı gibi, 1980'lerin sonları ve 1990'ların başlarında çökenin aslında sosyalizm değil kapitalizm olduğunu söylemek. Ancak, bu ahlâken problemli bir tavır. Marksistler aynen bilimselliği kendi sosyalist ideolojilerinin mütemmim cüzü hâline getirip meselâ liberalizmden, muhafazakârlıktan esirgemeleri gibi, reel-ideal ayrımını da tekellerinde tutmakta. Hiçbir sosyalist yazar faşizmin de reel ve ideal olarak ayrılabileceğini ve faşizmin bütün kötülüklerinin

reel olana yüklenip ideal olan faşizmin aklanabileceğini akıl etmemekte. Bu yapılsa, bunu meşru ve rasyonel görmeleri de zor.

Ayrıca, çöken sosyalizmi reel diye adlandırıp açıklanması zor olay ve olgulardan kaçanlar, reel sosyalizmde neyin yanlış olduğunu açıklamakta da çok cimri davranmakta. İdeal sosyalizmi savunup reel sosyalizmi eleştirenler ideal sosyalizm adına reel sosyalizmde neye karşı çıkmakta? Devlet mülkiyetine mi; iyice merkezileştirilmiş siyasî otoriteye mi; siyasî çoğulculuk ve rekabetin olmamasına mı; sivil hak özgürlüklerin budanmasına mı; bireyin kollektiviteye kurban edilmesine mi? Bunu bir açıklasalar kendilerini daha iyi anlatmış olurlar. Ancak, şimdiye kadar bunun yapıldığını pek görmedik. Sosyalistler doludizgin kapitalizm eleştirisi yapmaya ve sosyalist toplumun ve sosyalist hayatın nasıl olacağını insanların muhayyilesine terk etmeye devam ediyor. Bu, sosyalistlerin ciddi bir özeleştiri gerçekleştirmesine ve hatalarını tashih etmesine engel oluyor. Buna tevessül edenler kınanıyor, hatta terörize ediliyor. Bu sebeple de Marksistler Marksizm'e bağlı kalmayı sürdürüyor.

Eski sosyalist ülkelerde ve kısmen de hiç tam sosyalist olmamış ülkelerde Marksistlerin hâlâ Marksizme sahip çıkmasının bir sebebi eski sosyalist ülkelerin ekonomik performansı ve kartelleşmedir. Bu ülkelerden bazıları nispeten istikrarlı bir demokrasiye ve işler bir piyasa ekonomisine ulaştı, bazılarıysa ne olduğu belli olmayan ekonomik ve siyasî modeller içinde bocalamakta. Bu ikinci gruptaki başarısızlıklar çoğu zaman kapitalizme fatura edilmekte.[17] Hatta, bu ülkelerdeki kimi yaşlılar "eski güzel günleri" özlemekte. "Eski" sosyalist ülkelerin bazılarının bazı alanlardaki performanslarının iyi olmadığı açık, ancak bunun birçok sebebi var ve bunların bir kısmı geçmişle ilgili. Meselâ Rusya'da özelleştirmenin bir oligarşi yaratmasının sebebi on yıllarca egemen olan sosyalist siyasî yapılanma. Sovyet sistemi yıkıldığında ve piyasa ekonomisine ve demokrasiye geçiş arayışları başladığında, en avantajlılar en organize olanlardı ve en organize olanlar Sovyet Komünist Partisindekilerdi. Sistem yıkılınca eski komünistler yeni oligarklar oldu ve siyasî güçle ekonomik güç tekrar birbirine eklemlendi. Böylece bir çeşit mafya düzeni ortaya çıktı. Ancak, bu, kapitalizmin ürünü olmaktan ziyade sosyalizmin tortularının eseriydi. Marksist aydınlar, hem eski sosyalist ülkelerdekiler hem başka ülkelerdekiler bunu göremedi, göremiyor. Sahip oldukları siyasî ve ekonomik kültür olayın aslını görmelerini engelliyor. Çünkü onlar, bir piyasa ekonomisinin bir komuta ekonomisi gibi yukardan aşağıya talimatlarla kurulabileceğini zannediyor.

Tam sosyalizme geçmemiş ülkelerdeki aydınların Marksizme bağlı kalmasında tam sosyalist tecrübeyi hiç yaşamamış olmaları da rol oynuyor.[18] Aslında sos-

---

[17] Hollander, *a.g.e.*, s. 22 Rusya'daki son durum ve Rus devletinin bürokrat, iş adamı, siyasetçilerle mafya devletine dönüşmesinin sebepleri ve ülkenin geleceğiyle ilgili güncel tahminler içi bk. *The Economist*, "Dealing With Russia" ve "The State of Russia: Frost at the Core", December 11th, 2010, s.14 ve ss. 25-28.

[18] Hollander, *a.g.e.*, s. 22

yalizm devletçilikle aynı şey, yâni her ülkede her zaman şu veya bu derecede var.[19] Ama sosyalist aydınlar bunu teşhis edemiyor ve sosyalizm ancak bir bütün olarak uygulanırsa var olur sanılıyor. Dolayısıyla, Batılı Marksist yazarlar, eğer bir sosyalist ülkeyi ziyaret edip orada zaman harcamamışsa, sosyalizmin pratikte ne demek olduğunu bilmiyor. Bu onun Marksizme bağlı kalmasını kolaylaştırıyor.[20] Marksist bir ülkeyi ziyaret eden aydınlar, çoğu zaman, tahakküm ve yoksulluk seviyesi tarafından şoka uğratılıyor. Meselâ, Küba ziyaretleri bu bakımdan ilginç, sonuçlar veriyor.[21]

Son olarak Marksist aydınlar, Marksizmin içinde kalmada ısrarlı oldukları için, diğer sistemlere (meselâ kapitalizme) yönelttikleri soruları sosyalizme yöneltmiyor ve Marksizmdeki çelişkileri göremiyor. Meselâ, kapitalizmin ahlâkını sorguluyor, ama sosyalizmin hangi ahlâkî zeminde ve niçin tercih edilmesi gerekeceğini açıklamıyor. Kapitalizmin ahlâkî eleştiriye tabi tutulmasının sosyalizmi tercihin ahlâkî bir eylem olacağını otomatikman ispatlayacağı var sayılıyor. Aynı şekilde sosyalizmin pratiğinin nasıl olacağı da açıklanmıyor.[22] Marksistler Marksizmdeki çelişkileri de görmüyor. Bunların en tipiklerinden biri, sosyalist toplumda olacağı öngörülen minimal devletle piyasaları kaldıran ve piyasalardaki her şeyin elde edilmesini sağlayacağı varsayılan ekonomik planlama arasındaki uyuşmazlık. Eğer yüksek dereceli bir ekonomik faaliyet olacaksa, ekonomik kaynakların koordinasyonuna ihtiyaç olur. Piyasanın bunu yapmasına, yani bireysel yatırımcı ve üreticilerin sahipliği kurumuna ve desantralize karar alma sürecine izin verilmezse, piyasanın yerini kaçınılmaz olarak bürokrasi alır. Bu iktidarın müthiş bir şekilde temerküzüne ve bir politik-ideolojik imtiyazlılar sınıfının doğmasına yol açar.[23] Ama, Marksistler, bırakın bu teorik çelişkiyi gör-

---

[19] Bkz. 9 numaralı dipnot

[20] Sosyalist ülkelerde ekonomik ve toplumsal hayatla ilgili kaynaklar, yetersiz olsa da var. Bunların bir kısmı akademik bir kısmı roman. Nobel ödüllü Herta Müller romanlarında Romanya örneğinde sosyalist sistemin vahşiliğini ve çirkin yüzünü sergiledi. Romanları *Yürekteki Hayvan* (Telos Yayınevi, 2009 (ikinci baskı) ve *Tilki Daha O Zaman Avcıydı* (Telos Yayınevi,2009, ikinci baskı) Türkçe'de yayımlandı. Müller'in 2009'da Nobel edebiyat ödülü alması eserlerine duyulan ilgiyi artırdı. Andrey Platonov'un romanlarından Çevengur sosyalist ütopya uğruna hayatını harcayan insanların dramını, Çukur ise sosyalist ekonomik uygulamaların bireysel hayatlar üzerinde yarattığı etkileri hikaye eder. Bu romanların çoğu,Türkiye'de sol yayınevleri tarafından basılıyor. İlginçtir, bazen kitaplardaki, bazen kitap dergilerindeki, eklerindeki tanıtım yazılarında bu tür kitaplar "tuhaf" olarak vasıflandırılıyor. Sosyalizmde fiili durumla ilgili olarak şu kaynaklara da bakılabilir: Raul R. Gregory, *The Political Economy of Stalinism*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004. Marksizmi klasik liberal ve liberteryen perspektiften analiz eden önemli bir derleme için bk. Yuri Maltsev (ed.), *Requiem for Marx, Auburni*, Ludwig von Mises Institute, 1993.

[21] Son sosyalist ülkelerden Küba'daki durumla ilgili olarak bk. Yoani Sânchez, *Freedom and Exchange in Communist Cuba*, Cato Institute: Center for Global Liberty and Prosperity Development Policy Briefing Paper, June 16, 2010, n. 5; Kuzey Kore'deki hayatla ilgili olarak bk. Kongdan Oh ve Ralph C. Hassip, *North Korea Through the Looking Glass*, Washington, D.C.: Brooking Institution Press, 2000.

[22] Jeremy Shearmur, "Popper's Critique of Marxism", *Critical Review*, 1986/1987, Winter, s. 69

[23] Shearmur, *a.g.m.*, s. 70. Bununla beraber sosyalizmde hayatın nasıl olacağıyla ilgili olarak sosyalist gelenek dışında yer alan bazı yazarlar çeşitli eserler kaleme aldı. Bunlardan ilginç biri Eugen Richter'in *Picture of the Socialistic Future* (*Freely Adapted From Babel*) adlı eseri (General Books). Kitap ilk defa 1893'te yayımlandı ve müstakbel sosyalist hayattan sahneler tasvir etti. George Orwell'in meşhur *Hayvan Çiftliği* de Sovyet Rusya örneğinde sosyalist sistemin kaçınılmaz yozlaşmasını hikaye eden bir alegoridir. Sosyalist toplumun imkansızlığını ve sosyalist toplumdan mecburen kapitalizme geçileceğini anlatan ilginç bir roman şudur: Henry Hazlitt, *Time Will Run Back*, Auburn: Mises Institute, 2007 (İlk yayın tarihi 1951, ilk adı *The Great Idea*). Sosyalist devletlerinkiler de dâhil olmak üzere devletlerin insanlığa karşı işlediği suçlar için bk. Ralph Raico, "The Taboo against Truth", http://mises.org/daily/4322 (ilk yayımı, *Liberty*, September 1989) (erişim 07.06.2010).

meyi fiilî olguları bile görmezden gelip Marksizm içinde fikrî ve aktivist yolculuğa devam eder.

Yazıyı bitirirken soralım: Marksizm şimdiye kadar popülaritesini yitirmedi ama bundan sonra yitirebilir mi? Doğrusu bu konuda çok iyimser değilim. Marksizmin şimdiye kadar akademik ve entelektüel muhitlerde popüler olmasını sağlayan, bir kısmına bu yazıda temas ettiğim faktörlerin, kısa sürede ve tamamen ortadan kalkması ihtimali zayıf. Başka bir soru işareti de, Marksizmden vazgeçenlerin nereye yöneleceğiyle ilgili. Sanırım bunun cevabı kişinin Marksizmden uzaklaşma biçimine ve karşısındaki alternatiflere bağlı. Marksizmden vazgeçen kimsenin onun gibi totaliter olmayan bir dünya görüşüne yöneleceğinin bir garantisi yok. Ülkemizdeki manzaraya bakarsak bu konuda biraz ipucu bulabiliriz. Kafası Marksizmin kalıbıyla şekillenenler, felsefî bir reddi gerçekleştiremezse, Marksizmin iflasının yarattığı boşluğu benzer bir kalıp sunan bir yaklaşımla doldurmaya çalışıyor. Bu yüzden, Marksizmi terk edenlerinin sayısının artması kadar, eski Marksistlerin yeni (mikro) totaliter zeminlere kaymaması da özgürlükçü ve bireyci felsefenin gelecek yıllardaki performansına bağlı.